

ДР ЖИВОТА МАРКОВИЋ

**ДРАГАЧЕВЦИ ТРАГОМ КАРАЂОРЂЕВОГ ДЕЛОВОДНОГ
ПРОТОКОЛА ИЗ 1812. И 1813. ГОДИНЕ**

Др ЖИВОТА МАРКОВИЋ
УИ 31000 Ужиче
Страхињца Баца 4

УДК 341.76 (497.11)

I

Деловодни протокол Карађорђа Петровића из 1812. и 1813. године представља прворазредни историјски извор из времена Првог српског устанка. По веродостојности и подацима које садржи изузетно је важан документ за изучавање не само српске историје тога времена, већ и других дисциплина: војне вештине, права, етнологије, социологије, лингвистике, културе и др.

Осим тога, незаобилазни је извор за боље познавање прилика, догађаја и људи и у појединим крајевима земље, па и у Драгачеву.

Сачувани део Карађорђевог протокола за 1812. и 1813. годину почиње 598. бројем, уведеним 21. маја 1812. године, а завршава се 5. августа 1813. године 1735. протоколском нумером. Оригинал се налази у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду.¹

Деловодни протокол је вођен у Тополи у канцеларији Врховног војвода. Исписивали су га петорица писара. Њих четири су били високе

личности и чиновници тадашње Србије: Јанићије Ђурић, из Страгара, писмености се научио у манастиру Благовештење на Руднику (иначе био је и војвода), секретар Карађорђевић; Панта Радовановић, родом из Ковица, други секретар код Карађорђа; Стеван Филиповић, из Руме, млађи писар у Правитељствујушчем совјету, у својству другог секретара; Стојан Ненадовић, из села Кличевца, свршени ђак Велике школе у Београду, писар Карађорђевић канцеларије у Тополи, и Милан Марковић, земљоделац из Тополе, писмености се обучио, по свој прилици, у рудничком манастиру Благовештење, писар Деловодног протокола.²

Од укупно 1138 нумера, колико их има Деловодни протокол за 1812. и 1813. годину, 29 се односи на Драгачево. Њихов садржај је непосредно сведочанство о времену устанка и људима из Драгачева. Најчешће су то Карађорђевића обраћања појединим народним старешинама или другим органима устаничке власти о разним питањима и проблемима устанка и тога подручја. Као таква допуњују сазнања о животу и приликама у драгачевском крају на почетку XIX века.

У Деловодном протоколу се на више места помињу поједине личности из овог краја. Најчешће су то устаничке старешине: прота Милутин Илић Гучанин³, његов син Ђока Протић⁴, Новак Бошковић⁵, Милић Радовић⁶ и други. Они су предводили Драгачевце у Првом српском устанку. Са њима ратници овога краја учествују у низу бојева против Турака: при њиховом гоњењу са Рудника преко Чачка ка Ужицу (1804), са осталом устаничком војском у нападу на Карановац и освајању Ужица (1805), у борбама за Београд, у бојевима на Лиси, Радаљеви, Лопашу (1806), код Нове Вароши, Сјепице, на Кукутници (1809), код Варварина (1810), на Делиграду, а, изгледа, неки и на Засавици (1813) и другде.⁷

Карађорђевиће заповести, налози и препоруке упућивани драгачевским старешинама, према подацима из Протокола, односе се на више питања: војна, тј. слање једног броја војника из Драгачева у Београд ради чувања београдске тврђаве, егзерцир војника, затим на обезбеђење муниције, снабдевање војске, обезбеђење жита, меса, дрва и сена за потребе ужичког града, однос према Херцеговцима, као и на спорове и суђења, хајдучију, а неке садрже опомне и прекоре појединим старешинама.

У даљем разматрању ове теме указаћемо на делове Деловодног протокола у којима се говори о Драгачевцима у току 1812. и 1813. године. При опредељивању за начин излагања нисмо прихватили хронолошки приступ, јер нам се чинило да је, у овом случају, због природе материје, погоднија обрада по одређеним групама питања.

Неколико писама Протокола односе се на војна питања. Драгачево је у време устанка припадало пожешкој (чачанској) нахији. Брига за стварање и развитак своје војске била је један од најважнијих задатака устаника од самог почетка борбе. Основну оружану снагу чинила је народна војска, тј. наоружани народ. Поред народне, било је нешто и стајаће војске, која је била стално под оружјем код Карађорђа и војвода. Чинили су је момци и бећари. Прве јединице регуларне (сталне) војске појавиле су се 1808. године осливањем батаљона „регулаша” (солдата) и батерије тобџија.

Организација устаничке војске у Драгачеву вршена је на сличан начин као и у другим деловима тадашње Србије. Први устаници окупљали су се око људи који су се својим друштвеним положајем и угледом могли наметнути или су могли бити прихваћени за предводнике. То су већином били кнезови, трговци, свештена лица и имућнији људи. Из тих редова су и прве устаничке старешине. У Драгачеву су то били прота Милутин Илић Гучанин, Новак Бошковић, Милић Радовић и Ђорђе Протић. На почетку борбе прве чете су се окупљале око својих старешина. Временом се у војсци развија чврста унутрашња организација, са војном хијерархијом и боље регулисаним снабдевањем.

Као и у другим деловима Србије, и у Драгачеву је организација устаничке војске извршена по територијалном принципу. За основу је узета постојећа административна подела на нахије, кнежине и села. Драгачево је имало две кнежине: Горње Драгачево и Доње Драгачево.⁸ Према Константину Ненадовићу,⁹ од 1808. године нахије су у војном погледу биле подељене на капетаније (војне срезове), састављене од неколико села. По истом принципу формирана је и драгачевска војска. Њоме су заповедале поменуте старешине, које су добиле звање војвода.

Народна војска, нарочито у првим годинама, није се могла лако одржати на окупу. Она је најчешће, или њен већи део, после војних активности или извршених других задатака, распуштана и ишла кућама. По потреби, опет је сакупљана. Војници су били везани за своје домове и сеоску производњу пошто су у овом крају скоро сви потицали са села. Од 1807. године уведена је општа војна обавеза. Од једног до три способна мушкарца у кући обично би у војску ишао један, а од три до пет – двојица. У ванредним приликама ишли су у војску сви способни мушкарци.¹⁰

Карађорђево Деловодни протокол пружа извесне податке о драгачевској војсци.¹¹ Почетком пролећа 1813. године постало је очигледно да ће рат с Турцима ускоро уследити. Припреме њихових снага за поход на Србију са свих страна биле су у пуном јеку. У првим данима априла 1813. године на саветовању војвода у Јагодини прихваћен

је план одбране. Према усвојеној концепцији, груписање српских снага извршено је у оквиру фронтова. За одбрану западног фронта, од ушћа Дрине у Саву па до Раче, образована је дринска групација; од Раче, преко Златибора, до Моравице образован је самостални сектор; југозападни фронт се протезао од реке Моравице до Топољака (С. Нестор) на Јужној Морави; југоисточни од Делиграда до Кључа; стратегијску резерву чинила је коњичка групација око Тополе под непосредном командом Карађорђа; Београд са непосредном околином представљао је у војном погледу посебну целину.¹²

О јачини и груписању српске војске постоје различити подаци. По неким проценама, она је у то време имала око 55.000 војника и 378 артиљеријских оруђа, средњих и тежких. Цени се да је турска војска ангажована против Србије износила око 200.000 људи. Од тога у првом стратегијском сшалоу било је око 100.000 војника, док је још толико било у приправности.¹³

У војном погледу Драгачево је припадало југозападном фронту. За главног команданта овог сектора постављен је војвода Антоније Пљакић. Њему су биле подређене, поред војвода пожешке, новоназарске, крушевачке, а делом и сјеничке нахије и жушке, као и војводе из Драгачева: Ђорђе Протић, Новак Бошковић и Милић Радовић. Снаге овог фронта бројале су око 8.600 војника.¹⁴

По усвајању плана одбране и у Драгачеву су отпочеле убрзаније припреме за рат, који је био на помолу. Извори показују да је део драгачевске војске био укључен у српске снаге чији је задатак да бране југозападни сектор. Други део би чинио посаду београдске тврђаве. Према неким подацима, њена посада и раније је била претежно састављена од Драгачеваца, којима су на смену командовали војводе Новак Бошковић и Ђорђе Протић.¹⁵

Средином јуна 1813. године војска се већ налазила у логорима у близини објеката које је требало бранити. Командантима фронтова издата је 25. јуна наредба да крену ка граници.¹⁶ Иако о томе нема ближих података, из онога што се касније догађало на југозападном и југоисточном фронту, извесно је да је у ове војне активности укључен и део драгачевске војске који је припадао овом ратишту. Пред полазак на положаје српска војска положила је заклетву, чак и они који су то раније учинили.¹⁷

Нешто више података у Карађорђевоу протоколу налазимо о делу драгачевске војске која је била предвиђена да иде у Београд. Десетог маја 1813. године Карађорђе је наредио да Ђока Протић скупи „300 добрије” и за егзерцир способних војника и са њима дође у Београд.¹⁸ У

истој заповести се каже да би се тамо војници и обучавали. Било је предвиђено да после месец дана војводе Новак Бошковић и Милић Радовић скупе 300 војника који би заменили Протићеве војнике у Београду. По повратку у Драгачево, Протић би на месец дана распустио своју војску да код куће „ради сваки себи”. У следећој смени би опет ишли у Београд да замене војнике Новака Бошковића. Тако би се наизменично мењали сваких месец дана, при чему би један од њих двојице били „свагда са својим војницима у Београду”. У време рата један од њих би се налазио са „целом својом командом” да Београд чува, а други „на војсци” на југозападном сектору. Како се из писма види. Вожд је наложио да се са овом наредбом упознају сви кметови у Драгачеву и упозорава да се у свему поступи по заповести.¹⁹

Истога дана Карађорђе обавештава Правитељствујушчи совјет о наредби коју је послао у вези са драгачевским војводама.²⁰ Неколико дана касније, 19. маја 1813. Вожд опет јавља о истом. Додаје да ће Ђока Протић ускоро стићи у Београд и заменити Драгачевце који су се тамо од раније налазили, апелујући да се „мало претрпе” док им смена не дође.²¹ Колико је Карађорђе о томе непосредно бринуо, види се из једног другог писма, упућеног тих дана Совјету, којим јавља да Протић долази у Београд са својих 300 момака „да град чува”. Подсећа да Новак Бошковић са својим војницима треба да се врати у Драгачево и да их распусти кућама док дође време за смену Протићевим војницима. Скренута је пажња да се војници у Београду држе под надзором како неби „којешта по граду мутили, крали и разбијали”. Починиоцима таквих радњи запређено је вешањем.²²

У поменутих Карађорђевим писмима помиње се и егзерцир драгачевске војске у Београду. Зна се да је обучавана и остала војска. У почетку устаници су се тешко привикавали на војни ред, па и на обуку. У прво време војна обука је заснивана на традиционалном војничком српском знању. Касније вршена је најпре према аустријским, а од 1807. године по руским правилима. Војници су се најчешће обучавали недељом и у празничне дане, као и кад није било пољских радова или у време док су се налазили у војним логорима и кад није било бојева с Турцима. Извођена је наизменично, по пола војске на смену и слично. После завршене обуке један део војске је пуштан кући, а на обуку су долазили други.²³

Посебна пажња посвећивана је обучавању каплара, коњаника и тобџија. О томе је сачувано мало података. Према Карађорђевом протоколу из 1813. закључујемо да су почетком те године, а можда и раније, у Чачку обучавани изабрани каплари из пожешке (чачанске),

ужичке и рудничке нахије.²⁴ Свакако је међу њима било каплара драгачевске војске. Свако је за своје капларе обезбеђивао „заире” до два месеца, колико је, вероватно, трајала њихова обука.

Приликом пешадијске обуке издвајани су способни војници за тобције и коњанике. Познато је да су у то време тобције обучаване у Београду и у Тополи под Карађорђевићим надзором. Свака нахија је упућивала тамо на обуку по 10 тобција. После обуке, они су се враћали у своје јединице. Највероватније да су се драгачевске тобције обучавале у Тополи. Коњаници су морали да претходно заврше пешадијски егзерцир. По неким изворима, после 1808. године коњаници су убрзано обучавани на зборним местима, у својим нахијама. Осим овога, из сваког краја ишло је у Тополу и у Београд по неколико добошара ради обуке.²⁵

За све време устаничких борби снабдевање војске било је изузетно важно. Кад нису били много удаљени од свог краја, не рачунајући малобројну регуларну војску, о чијој исхрани се старала држава, војници народне војске хранили су се, углавном, од својих кућа. При поласку носили су храну за два до три дана. На сваких седам дана коморџије су доносиле храну војницима од њихових кућа. Кад су били јако удаљени од свог краја, издржавали су се о трошку државе. Храна се састојала од кукурузног или пшеничног хлеба, пасуља, меса, сланице, лука, соли и другог.²⁶

На једном месту у Карађорђевићевом протоколу помиње се снабдевање војске појединим артиклима у Драгачеву. Десетог маја 1813. године Карађорђе је писао драгачевским војводама да за потребе војске (страже, тобције, добошари) одвоје двадесетога брва, вероватно од десетка, с препоруком да добро штеде и да им се за „нуждни случај нађе”.²⁷ Скреће им се пажња да са „оваком стоком” (од десетка) не тргују као што су досад чинили.

Од старешина из Драгачева тражено је да обезбеде и потребе Магистрата (нахијски суд) у Карановцу. Према једном писму од 21. августа 1812. године, наложено им је да се за ову устаничку судску и полицајну установу обезбеде жито, стока, плате за суруџије (коњаник, курир) и друге потребе за мензулане (поштанска станица). У току 1811. године мензулане су успостављене у Гучи, Пожеги и Карановцу. Органи устаничке власти су се старали о набавкама и издржавању коња који су обављали поштански саобраћај и о момцима (мензулџије).²⁸

Из Деловодног протокола сазнајемо да је Драгачево учествовало и у обезбеђењу прехрамбених и неких других артикала за ужички град. У другој половини августа 1812. године, поред ужичке нахије и Старог Влаха, и од Драгачева је тражено да за Ужице, тј. за војнике, тобције и

момке у њему, обезбеди одређене количине жита, меса, дрва и сена. Драгачево је требало да испоручи 50 товара жита „различита”, 100 брава, 100 товара сена и 100 товара дрва.²⁹ Очигледно се у Ужицу, као важном војном упоришту и стратегијском месту, стално налазиле извесне количине хране које су служиле и као резерва, затим сена, дрва.

У историјским изворима, па и у Протоколу, мало је трагова о наоружању устаничке војске, па и драгачевске. Борбе су почеле са нешто оружја преосталог од Кочине крајине и хајдучије и што се нашло код народа. Сваки Србин се старао да прибави пушку и пиштоље. Нешто оружја и Драгачевци су отели од Турака у бојевима и у другим приликама. Важан извор снабдевања оружјем била је куповина, углавном кријумчарењем, највише преко Срба у Аустрији. Од 1807. године Србија је примила као помоћ веће количине оружја и муниције од Русије. Део потреба у наоружању подмириван је и сопственом производњом.

Само једна протоколска нумера помиње муницију намењену драгачевској војсци. Шеснаестог јуна 1813. године Карађорђе јавља војводи Антонију Пљакићу, као главном заповеднику западног фронта, под чијом командом су тада биле и старешине из Драгачева, да за потребе тога сектора шаље извесне количине „пешачке” и топовске „џбане”.³⁰ У истом писму се наводи да се по пет товара пешачке џбане шаље војводама Милићу Радовићу и Новаку Бошковићу.³¹

После ослобођења од Турака створени су услови за организовање српске власти и завођење судова. Магистрати су били основна инстанца у судској мрежи устаничке Србије. Они су вршили судску функцију у вароши и нахији, али и одређене послове полицијске и управне власти. Реорганизацијом судства на основу одлука јануарске скупштине 1811. године постојали су сеоски судови, магистрати у појединим варошким насељима и Велики вилајетски суд у Београду. После тога у Србији је било око 26 магистрата. Већ је речено да је за Драгачево био надлежан Магистрат у Карановцу.³²

Из неколико бројева Протокола дознајемо да су централне власти нове државе настојале да се у Драгачеву, као и у другим деловима Србије, обезбеде ред, сигурност и законитост и створе услови за што боље регулисање грађанских, имовинских и других односа и учврсти новостворено стање. Из тих, мада оскудних података, примећује се да је завођење реда и законитости у том бурном и преломном времену ишло веома тешко и поред врло драстичних мера према прескрипцијима. Поред „обичних” људи, међу учесницима разних спорова и судских расправа налазили су се и сеоски кнезови и поједине војводе из Драгачева. У неким случајевима, поред карановачког Магистрата, интервенисали су и

сам Карађорђе и Правитељствујушчи совјет. Навешћемо неколико примсра које је регистровао Деловодни протокол.

У овом документу срећемо више лица из Драгачева, учесника у појединим споровима. Видљиво је настојање устаничке власти да се регулишу односи, решавају грађанске и кривичне парнице, као и да се оствари већа одговорност старешинског кадра.

У писму од 28. маја 1812. године Карађорђе јавља Совјету да му шаље „испит“ Николу (презиме непознато), који је убио брата Милића Радовића из Каоне, и исказ Радивоја, из истог села, очевица тог догађаја. Препоручио је Совјету да убицу држи „у апсу“ до даљег „провиђења“ и „собора“ кад се састану старешине.³³

Било је спорова старешина са другим и притужби на њихов рад и поступке. Крајем маја 1812. године Вожд пише Ђоки Протићу у Гучу да „не отима“ њиве од калуђера и до „села Карадаг – лија“ које они од давнина држе.³⁴ Скренута му је пажња да то више не чини, а да десетак може од њих узимати. Уколико тако не поступи, наређено му је да заједно са њима одмах дође „на одговор“ ради решавања насталог спора.³⁵

Двојица „дошљака“ из Каоне, како стоји у Протоколу, а вероватно су то били досељеници, поднели су Магистрату тужбу против кнеза Петра Пајовића из Каоне, наводећи да их „угњетава“. Шеснаестог јуна Карађорђе је писао Магистрату да позову Пајовића и „извиде“ ову тужбу.³⁶ Истог дана упућено је писмо Антонију Пљакићу, тада команданту карановачком и пожешком, са наредбом да Пајовића ухвате и са „давауцијама“ (тужитељима) упуте у Тополу.³⁷ Остаје нејасно због чега су истог дана послата два писма различите садржине и заповести у случају Пајовића. Само пет дана касније, Пљакићу је наложено да Пајовића спроведе из Драгачева везана, као и да упуте она „два сиромашка“ који су се на њега жалили.³⁸ Неколико дана касније јављено је војводи Милићу Радовићу да дође у Тополу и доведе двојицу „дошљака“, који су се тужили на Пајовића,³⁹ а А. Пљакићу и Магистрату у Карановцу да доведу у Тополу туженога Петра Пајовића.⁴⁰ Спор је окончан тако што је 27. јуна 1812. године Карађорђе известио Совјет да шаље Милића Радовића и Петра Пајовића и његовог тужитеља да им пресуди карановачки Магистрат.⁴¹

Крајем јула (1812) још један спор се нашао пред Магистратом. У спору Милића Радовића и Дмитра Старовлашанина око казапа, Вожд је најпре јавио Радовићу да са Старовлашанином оде у Магистрат и тамо спор реше.⁴² Истог дана писао је Магистрату да ће њих двојица доћи, па да их суоче и да се „посуле“.⁴³ Препоручено је да, уколико буде како је Милић у писму навео, Дмитар нема ништа потраживати од њега, а ако му је Милић казап узео, мора га вратити.

Тих дана Деловодни протокол је забележио још један спор у Драгачеву.⁴⁴ Изречена је пресуда у спору Алимпија Петровића из Брезне (рудничка нахија) и Радојице и Јована Ђолов(а) из Драгачева опет око казана. Радојица је био продао казан Алимпију за 80 гроша. После тога Радојичини синовци су затражили казан „потекар”. Пресуђено је да казан припада Алимпију, јер га је купио, а да поменути Ђолови и њихови потомци не полажу више на њега право. О овоме је обавештен и руднички Магистрат.⁴⁵

У доба Првог устанка на подручју Драгачева налазио се већи број досељеника из Херцеговине. Највише их је дошло после велике устаничке офанзиве на југозападном фронту и Карађорђевог боравка код Сјенице 1809. године. Предводио их је њихов војвода Ђоле (негде: Ђоло) Херцеговачки. Према неким подацима, боравио је у Гучи.⁴⁶ Вероватно је било неспоразума и спорова на терену, па је устаничко руководство прецизирало однос према Херцеговцима и њихове обавезе. У марту 1813. године Карађорђе обавештава драгачевске војводе Ђоку Протића и Милића Радовића да од Херцеговаца, који нису под њиховом командом, не узимају десетак, ни порезе, и да их не „терају на војску”. Речено је да десетак и порезе дају своме војводи Ђолу, с ким да иду „на војну” и на страже. Што се тиче кулука, могу га давати и њима и своме војводи.⁴⁷ Писма сличне садржине упућена су и ужичким војводама Михаиљу Радовићу и Николи Карамарковићу⁴⁸ и старовлашким старешинама Петронију Шишу и Станоју Пуцару.⁴⁹

Услед ратних прилика страдао је велики број насеља у Србији, па су потребе за мајсторима биле доста велике. Осим тога, у Тополи је подизано више грађевинских објеката, али је, како се може закључити из Протокола, недостајало мајстора. Од више нахија тражено је да шаљу мајсторе у Тополу, међу њима и рудничке, пожешке, ужичке и других. У мају 1813. године Карађорђе је јавио Ђоки Протићу да пошаље мајсторе и њиховог „пеимара”, са алатом, у Тополу.⁵⁰

Историјски извори показују да је хајдучија у време Првог српског устанка била доста раширена у Србији. Истраживања података из Карађорђевог протокола указују да је ова појава била најраширенија у ужичком крају. Овај документ оставио је неколико података и о хајдучији у Драгачеву.

Мотив одметања у хајдуке за време устанка у највише случајева био је друкчије природе од хајдуковања под Турцима. Појединци су одлазили у хајдуке због почињених неправди од стране представника устаничке власти, старешинског насиља, или због почињених недела и злочина и бежања од одговорности, затим ради пљачке, крађе, освете и других разлога.

Из Протокола се види да је хајдучија представљала велики проблем, и за централну власт и за локалне органе. Бројна су Карађорђева упућства и заповести старешинама о хватању хајдука, организовању потера, поступању са њима и јатацима и кажњавању. Српска устаничка власт је ставила хајдуке ван закона. Ако се не преда властима, хајдука је могао свако убити.

Што се тиче Драгачева, врло мало је сачувано података о хајдучији у првим годинама устанка. Више их је из каснијих година. Истина, ова појава била је мање раширена првих година борбе. Године 1809. у Драгачеву су хајдуковали Милоје Конагцић и Максим Ергузовић.⁵¹ Обојица су били из ужичке нахије, али су хајдуковали и у Драгачеву. Код Пожеге су ранили једнога трговца, па, кад се овај пожалио Карађорђу, упутио је он Конду бимбашу са 20 момака да их похвата или убије. Иако их је гонио шест недеља, није их похватио, већ су се они сами предали „на веру”. Као њихов главни јатак, одговарао је Обрад Буквић из Пилатовића. Карађорђе је наредио да се окује и баци у тамницу у Београду, у којој је скоро пропао. Касније га је из затвора избавио кнез Филип Тајсић. Приликом пуштања, запређено му је да ће живот изгубити ако поново буде јатаковао.⁵²

Сузбијање хајдучије ишло је тешко. Било је и других хајдука, осим помепутих у Драгачеву. Најчешће њихова имена нису позната. То се види из Карађорђевих писама. Због ометања реда и поретка и невоља које су наносили становништву, Врховни вожд се у два маха, од јула 1812. до фебруара 1813. године, обраћа војводи Ђоки Протићу шаљући заповести да у Драгачеву гони хајдуке.⁵³ У акту од 14. јула 1812. године, којим се Протићу налаже да тера хајдуке и „стеже” јатаке, поред осталог, речено је да, кад их похвата јави, и чека „решење” за њих. У случају неангажовања у овој акцији, запређено му је да ће бити лишен старешинства.⁵⁴ Не зна се какав је био успех у гоњењу и хватању хајдука у овој потери. Једно друго Карађорђево писмо Ђ. Протићу од 12. фебруара 1813. године показује да је ухваћен „ајдук и лопов” Петар Милосављевић из села Церове и да га је овај драгачевски старешина са својим момцима сproveо у Тополу.⁵⁵

У пролеће и лето 1813. године више пута у Карађорђевом протоколу помиње се харамбаша Кепић (Михајло) са дружином.⁵⁶ Наводи се да их је било осам.⁵⁷ Не може се поуздано утврдити одакле су били. Њихово кретање се везује за драгачевски и ужички крај. У једном Карађорђевом писму се истиче да су „неколико година по ајдучини скитали.”⁵⁸ У другом писму, од 10. маја 1813. године, Велисаву Стапојловићу, судији Великог суда у Београду, помиње се спор харамбаше Кепића

и његове дружине са „неким људима који су их глобили и харали”. Судији Станојловићу је препоручено да их испита и суочи како би се спор решио.⁵⁹ Из овога би се могло претпоставити да је Келић престао хајдуковати, у ком случају су махом опраштане кривице. Да је све ово имало везе и са Драгачевом, потврђује Карађорђево писмо Совјету, такође од 10. маја 1813. године. Он обавештава Совјет да су драгачевске војводе Протић, Бошковић и Радовић упозпате са наредбом у вези харамбаше Келића и његовог друштва.⁶⁰

У доба устанка хајдуци су често позивани да се предају „на веру”. Онима који се одазову, опраштана су недела која су починили док су хајдуковали. После предаје могли су да наставе миран живот. Половином јуна 1813. године Келићу и његовој дружини издато је „свидателство” с печатом да су слободни „од свакога за досадашња преступленија” и да нико од њих ништа не тражи.⁶¹ Нема података о држању Келића на терену Драгачева, али се месец дана доцније он и његово друштво помињу као учесници у једној „ребелији” (буни) која је у ужичком крају избила против војводе Николе Карамарковића. Иако је била локалних размера, у њеном смиривању и гушењу учествовали су и централни устанички органи.⁶²

У време опште неписмености исправе су биле веома ретке, али су у одређеним случајевима представљале важан документ устаничких власти. Један од таквих био је и пасош за кретање људи. Пасоше су најчешће издавали магистрати као полицајни органи. Тако је 24. јуна 1812. издат пасош на шест дана Максиму Поповићу из села Лопаша ради одласка у Београд да види свога оца.⁶³ У условима ратовања и нестабилних прилика, кретање је ограничавано. Било је злоупотреба, нарочито код издавања пасоша за продају стоке. Када је трговање с Турском било забрањено, а некад и из других разлога, обустављано је издавање пасоша. Крајем јула 1812. године Карађорђе је наредио војводи Новаку Бошковићу да више никоме не издаје пасош да иде „у Турску”.⁶⁴

По свом карактеру Први српски устанак може се убројати у ред најзначајнијих догађаја у Европи у почетку XIX века. Означио је прекретницу у друштвено-економској, политичкој и културној историји српског народа. Али, и поред епохалног значаја, у том периоду испољене су и неке тамне стране устанка и нове српске државе. Историјски извори бележе појаве старешинске самовоље, коришћења друштвених позиција за богаћење, неправног присвајања туђих имања, злоупотреба код откупа турске имовине и разне облике искоришћавања појединаца. На више места у Србији било је отпора таквом понашању, па и локалних побуна, нарочито од 1811. до 1813. године. Такви случајеви су забележени у

ужичкој нахији. Мада је интервенисала, врховна устаничка власт није увек била у могућности да правовременим утицајем на терену спречи такве појаве, које су изазивале незадовољство у народу и подривале унутрашњу снагу и стабилност младе српске државе у настајању.

Ових појава било је и у Драгачеву, али не у драстичном виду. О томе сведочи неколико бројева Карађорђевог протокола. Из њих се види да су неке старешине повређивале имовинска и друга права појединих људи, а било је и покушаја присвајања туђих добара. Кроз те примере запажа се одвајање старешина од „обичног” народа у процесу стварања старешинског слоја у Србији.

У писму од 22. јуна 1812. Карађорђе упозорава једног од најзаслужнијих првака и најзнаменитијих људи тога доба из Драгачева, проту Милутина Илића Гучанина, да се „окане” продавања туђих њива и да Спасоју Јаковљевићу из Капица (Прилипац) врати њиву и ливаду коју му је одузео, а да му у воденицу „не задева”.⁶⁵

Прота Гучанин је био старији и човек слабијег здравља, старешине Ђока Протић и Новак Бошковић постале су, како извори кажују, у неким случајевима непослушни. Због тога су почетком априла 1813. године позвани „на одговор”. У питању је било неизвршавање одређених заповести. Наложено им је да понесу и у народну касу уплате новац који су дужни.⁶⁶ Крајем овог месеца Карађорђе пише Совјету тражећи да шаље ову двојицу војвода, али да се види колико старог пореза са свога подручја дугују и да обавезе одмах измире. Истовремено, истиче да треба да одговарају „зашто се по заповести невладају”. Сматра да због њихових кривица и „поколебања онога краја њивовог”, треба у Драгачево послати једнога главног заповедника. Он би се старао да се народ „у ред” доведе. Наредио је да војводе из Драгачева „поврате људима све баштине што су од њи узели”, а да задрже само своју стару очевину, где и да „седе”, и буду покорни старешини који им се тамо пошаље. Ако Совјет пађе да они „опет у власти буду” – пише Карађорђе – јавити војводи Антонију Пљакићу, или старешини који буде упућен у Драгачево, да их држи под контролом и да настоји да се они у свему по „заповести владају”.⁶⁷

И према Деловодном протоколу од 10. маја 1813. године, војводе Ђока Протић и Новак Бошковић су били позвани на одговорност и за „њивово непослушаније и неиспуненије наши заповести и Совјетски, и угњетеније народа, и неодговарање на наша и совјетска писма”, писао је Карађорђе. Због свега тога лишени су старешинства, али због великих пређашњих заслуга и тадашњих прилика опет су „у чести” остављени. Обојица, а са њима и Милић Радовић, стављени су под команду кара-

повачког војводе Антонија Пљакића, иначе Карађорђевог зета. Остали су и даље пред војском и, као што је речено, били одређени да са по 300 војника наизменично одлазе у Београд и чувају га. Београдски гарнизон је са тврђавом био поверен Драгачевцима, који су ту, изгледа, остали до слома устанка.⁶⁸

Што се тиче турских милкова (њива, ливада, баштина), Ђоки Протићу и Новаку Бошковићу наређено је да дођу у Гучу и, у присуству заповедника Антонија Пљакића, сву ту имовину раздају сиротињи да је „ужива”. Њима се одвајају по једна добра њива, ливада и баштина у Драгачеву или у Пожсги, а остављена им је и сва њихова старина, коју су под Турцима држали. И даље су задржали право да се од десетка „содржавају” и своје момке издржавају. Својевољно нису ништа могли чинити, него са знањем и по заповести Антонија Пљакића.⁶⁹

Последњи помен, који се индиректно односи на Драгачево, налазимо у Карађорђевог протоколу од 22. јула 1813. Од петог августа није више вођен.

По усвојеном ратном плану, борци Драгачева припадали су југозападном устаничком фронту. Кад је нишка групација турске војске, јачине 40.000 људи, половином јула 1813. године, подишла Делиграду, Врховни вожд је наредио војводи Антонију Пљакићу да са својом војском крене према Делиграду, а да на свом сектору остави јаке страже, јер тај део границе (југозападни фронт) није био озбиљније угрожен. У жестоким борбама, које су на Делиграду вођене у августу, 1813. године, са другим јединицама српске војске, учествовали су и Драгачевци. Није познато са којим бројем ратника. У једном шанцу, са својим војницима, борио се и Новак Бошковић из Горачића. Ту је јуначки погинуо.⁷⁰ Али, храбри ратници Делиграда се нису предавали. На челу са војводом Вујицом Вулићевићем, одолевали су турској војсци читавих пет недеља и после заузећа Београда.⁷¹

II

ДЕЛОВОДНИ ПРОТОКОЛ КАРАЂОРЂА ПЕТРОВИЋА 1812–1813. ГОДИНЕ – БРОЈЕВИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ДРАГАЧЕВО

Поред основног текста, сматрали смо да би било корисно за шири круг читалаца и за посленике који изучавају разне области живота на прелазу из XVIII у XIX век, да се објаве протоколске нумере овог историјског извора које се односе на Драгачево. Навешћемо их хронолошким редом према интегрално објављеном тексту рукописа Деловодног протокола Карађорђа Петровића из 1812. и 1813. године,

чији су приређивачи Миле Недељковић и Миливоје Станковић. Књига је објављена 1988. године.⁷²

Да би се сачувала изворност и верност оригинала, пренета је интерпункција изворног текста, као и писање великих и малих слова. Задржане су састављене и растављене речи, и граматичке и стилистичке особине Деловодног протокола.

1812. ГОДИНА

1

28. маја 1812.

Карађорђе Правитељствујушчем совјету – шаље „испит” Николе из Каоне који је убио брата војводе Милића Радовића

Писато совјету какоим шаљемо испит николе убице из Каоне којије убио Брата милића радовића¹ из Каоне какоје код нас показао и он одлази с писмом и онога испит којије Био наоном месту радивој из Каоне Све подвапута питано и пописано и послато у совјет и препоручено, дага у аису држе додаљега Провиђења и собора кад буде временом дасе састају старешине – –.

„Деловодни протокол Карађорђа Петровића 1812–1813.” приређивачи Миле Недељковић – Миливоје Станковић, 1988, бр. 618, стр. 37 (даље: ДПК)

Објашњење: ¹Милић Радовић, војвода драгачевски

2

29. маја 1812.

Карађорђе војводи Ђоки Протићу – пише поводом спора са калуђерима око њива

Писато Ђоки Протићу¹ у Гучу за њивс што отима од Калуђера и од Села Карадаглија Које они од Евендела држе јали дасе окане и да набрани људма адсетак да узима јали ако неће шњима Заједно На одговор дадоће час прс.

ДПК, бр. 622, стр. 37.

Објашњење: ¹војвода драгачевски

3

16. јуна 1812.

Карађорђе Магистрату карановачком – да испита тужбу против Петра Пајовића, кнеза из Каоне

Писато Магистрату карановачкому дазовну Пајовића Петра из Каоне кнеза, и да извиде ово дело и тужбу ове два дошљака из каоне што и угњетава пајовић –

ДПК, бр. 722, стр. 47.

4

16. јуна 1812.

Карађорђе војводи–Антонију Пљакићу

Писато војводи антонију Пљакићу¹ давати петра пајовића и да га пошље у тополу садавудијама² –

ДПК, бр. 723, стр. 47

Објашњење: ¹војвода карановачки, а једно време и командант драгачевски, – ²гужитељи

5

21. јуна 1812.

Карађорђе Алимпију Петровићу из села Брезне, рудничка нахија – издаје пресуду по тужби око казана

Пресуђено Свиђетелство дато алимпију Петровићу из Брезне рудничке Нахије којије се судио за Казан са радојицом и Јованом Ђоловом из Драгачева Који Казан Јесте исти радојица продао за 80: гроша био пак сад синовци радојичини траже Казан потекар – сад (је) њима пресуђено да казан остаје алимпијев Као штогаје и Кушио а ови именовати Ђолови нити нини потомци да немају тражити тога Казана.

ДПК, бр. 754, стр. 50.

6

21. јуна 1812.

Карађорђе Магистрату рудничком – обавештава о пресуди у вези спора Алимпија Петровића око казана

Писато Магистрату рудничком за исти Казан Какоје пресуђено и остаје Казану Сајбија¹ алимпије Петровић а Ђолови да немају ништа више тражити

ДПК, бр. 755, стр. 50.

Објашњење: ¹власник

7

22. јуна 1812.

Карађорђе – Милићу Радовићу

Писато милићу радовићу да дође к нама у тополи и да доведе она два дошљака Који се туже на пајовића –

ДПК, бр. 757, стр. 50.

Објашњење: ¹Петар, кнез из Каонс

8

22. јуна 1812.

Карађорђе – Антонију Пљакићу и Магистрату карановачком

Писато војеводи антонију Пљакићу и магистрату Карановачком да дођу у Тополу и да доведу Петра Пајов(и)ћа без свакога изговора –

ДПК, бр. 758, стр. 50.

9

22. јуна 1812.

Карађорђе проти Милутину Илићу Гучанину – упозорава да не узима туђу имовину

Писато Проти Милутину Илићу' да се окане више продавања њива туђи и једну ниву на Тројицу што је продавао тога да се окане и Спасоју Јаковљевићу из Капица да врати ниву ливаду и воденицу даму незадева аниведаму врати све штомује од узео

ДПК, бр. 759, стр. 50.

Објашњење: 'војвода драгачевски

10

26. јуна 1812.

Пасопш издат Максиму Поповићу из Лопаша.

Писат Пасопш на 6: дана максиму поповићу из драгачева из Села Лопаша да иде у Београд до Свога оца видети и обратно

ДПК, бр. 777, стр. 52.

11

28. јуна 1812.

Карађорђе – Правитељствујушчем совјету

Писато Совјету како им шаљемо Милића Радовића и Петра Пајовића из Каоце и Пајовића дауцију' / и Магистрат карановачки даим Пресуде и жестоко даји каштигују За преступленија –

ДПК, бр. 782, стр. 53.

Објашњење: 'тужитељ

12

14. јула 1812.

Карађорђе јавља да је писато Ђоки Протићу да хвата хајдуке

... За Ђоку протића јављено дамује писато и он да вага и тера ајдуке и јатаке да стеже ако исктене биће лишен Свога Старешинства Кад соврши повата и преда Злочинце ајдуке да од пише и решеније Чека од нас'

ДПК, бр. 856, стр. 60.

Објашњење: 'Писмо је упућено војводи Раки Левајцу (рудничка нахија), који је тих дана био одређен да иде у ужичку нахију и замени оболелог ужичког војводу Алексу Поповића. Пошто се један број хајдука кретао у оба краја – ужичком и драгачевском – писмо им је упућено са сличном садржином да би координирали акције и потере за хајдуцима.

13

29. јула 1812.

Карађорђе – Новаку Бошковићу

Писато Новаку Драгачевскому' војводи да више ником недаје пасоша утурску даиду за живот

ДПК, бр. 926, стр. 65.

Објашњење: 'Новак Бошковић из Горачића, војвода драгачевски

14

29. јула 1812.

Карађорђе – Милићу Радовићу

Писато – Милићу радовићу даузме Дмитра старовлашанина идаиде сьсеме умагистрат Карановачки да се онде посуле –/

ДПК, бр. 927, стр. 66.

15

30. јула 1812.

Карађорђе Магистрату карановачком – обавештава да ће доћи Милић Радовић и Дмитар Старовлашанин ради репшавања спора који воде

Писато Магистрату карановачкому даће доћи милић радовић сдмитром старовлашанином дасе суоче ида се посуле предњема и ако Буде као што милићева писма гласи тако да нема ништа тражити одмилића старовлашанин дмитар аколиму буде Милић скоро казан узео да му мора вратити –

ДПК, бр. 928, стр. 66.

16

21. августа 1812.

Карађорђе Правитељствујушчем совјету – јавља да је од ужичких, старовлашких и драгачевских војвода тражено да за потребе ужичког града обезбде одређене количине жита, мяса, сена и дрва

Писато совјету и Послато писмо Генерала Цервенке¹ да оне дезентирце ватају и да одговоре и послат Јефта списмом Магистратском да узме паре из совјета да плате вилајету жито што је у град снешено и јављамоим За магистрат иза војеводу ужичкога града како смо писали ужичким старовлашким војводама и драгачевачким да даду / како магистратцима сено жито Брава плату сурудијама и проче замезулане да се содржавају какоје инаређено и да даде ужичким војводи Николи² одужичке 100 това(ра) дрва сто сена 50 товара жита различита, 100 Брава од Беглука стоке ситне – за војеводу тобције грацке и војникс имомке војсводине за содржање и драгачевска 50 товара жита различита 100 товара сена а сто дрва и Брава очи 100 а старовлашка 60 Брава 50 товара сена а 50 дрва – то све за грацке потребе да издаду –

ДПК, бр. 960, стр. 70.

Објашњења: ¹Јозеф Червинка, аустријски генерал, командант Земунa. – ²Карамарковић.

1813. ГОДИНА

17

12. фебруара 1813.

Карађорђе – Ђоки Протићу

Писато војводи Ђоки Протићу да смо примили Петра Милосављевича ајдука и допова из Села Церове, кога је он по момцима његовима послао.–

ДПК, бр. 1062, стр. 80.

18

12. марта 1813.

Карађорђе драгачевским војводама – јавља да од Херцеговаца не узимају десетак и порезе, већ да то дају своме војводи

Писато Ђоки¹ и Милићу², Драгачевским војводама да не узимају од људи Херцеговаца Који нису под њиовом Командом, да не узимају десетке, и Порезе, и да их не терају они на војску, него да дају и десетке и Порезе њиовом војводи Ђоки³ и с њиме да иду на војну и на Стражу Када време буде. – а што се тиче Народњег кулука, то могу и њи(ма) и своме војводи чинити –

ДПК, бр. 1183, стр. 94.

Објашњења: ¹Протић. – ²Радовић. – ³војвода херцеговачки.

19

7. априла 1813.

Карађорђе војводама Новаку Бошковићу и Ђоки Протићу – упозорава да извршавају заповести и да паре које Совјету дугују од пореза уплате

Писато војводама Драгачевским Новаку и Ђоки Протићу, да се у напредак боље владају и Заповести да совершују, и одма у Совјет на одговор даиду без свакога

одговора, и штосу Совјету дужни да понесу и да напатте, и како им Совјет наложи, онако у напредак дасе владају, а другачије не.–

ДПК, бр. 1279, стр. 104.

20

30. априла 1813.

Карађорђе Правитељствујушчем совјету – упућује војводе Ђоку Протића и Новака Бошковића и препоручује како са њима да се поступи због почињених грешака

Писато Совјету како им шаљемо војводе драгачевске Ђоку Протића и Новака¹, и препоручено им да их суоче и што тко од старога пореза давати има, нека одма наплати, и да их питају зашто се по Заповести невладају, и јављено им како ми Заправо налазимо, сматрајући на њихова дела, и на поколебање оног краја њиховога, ми за право налазимо дасе један човек главни пошље да седи у драгачеву и дасе стара народ у ред довести, и научити народ како ће моћи Заповести исполњавати / а војводе драгачевске да поврате људима све баштине што су од њи узели, и да истапе из свега руке, само да држе своју стару очевицу, и онди да седе, а у Заповест с народом да буду покорни старешина којисе од нас на онај крај пошље, и ако они за право нају да они у напредак опет у власти буде, тако да се пише војводи Антонију² или старешина којисе код нас пошље, да они њи под Заптом држе, и да мотре на њи некасе добро у свему и по Заповести владају.–

ДПК, бр. 1368, стр. 116.

Објашњења: ¹Бошковић. – ²Пљакић.

21

10. маја 1813.

Карађорђе Велисаву Станојловићу, судији Великог суда у Београду – пише да су драгачевске војводе Ђока Протић и Новак Бошковић позвани на одговорност, да су стављени под команду Антонија Пљакића, као команданта карановачког и сада драгачевског, и о даљем поступку према њима

Писато Г. Велисаву¹, Петру² Буљукбаши и Панци¹ Писару, како смо ми звали војводе драгачевске Ђоку Протића и Новака Бошковича на одговор, и за њихову непослушаније и неисполњеније наши Заповести и Совјетски и угњетеније Народа, и неодговарање нашаша и Совјетска писма, јесмо их Старшинства лишили, но у овим обстојателствима и за пређашње њихове заслуге, јесмо их опет у чести оставили; но будући дасе на њи поуздати тврдо неможемо, тако постављамо војводу Антонија Пљакића комендантом драгачевским, како и Карановачким, и да буде како Ђока и Новак, тако и Милић Радовић под његовом властију, и ништа без његовога знања да не изврше, тако препорученоим да отиду у драгачево у Гучу, и ондиће војив: Антоније доћи; и да учине наредбу и од Ђоке и Новака штогод су имали Турскије милкова / њива, ливада и баштина, све да им одузму, и сиротињи да даду да ужива, а њима да одвоје поједну добру њиву и ливаду и баштину у драгачеву или у Пожеги и сва њихова Стариша, литосу под Турцима држали, то и сада да држе а од десетка дасе содржавају и своје момке да издржавају, а својеволно да немогу ништа учинити, цего све са знањем и позаповести војив: Антонија, а да буду пред војском, као што су и били, и

сада одма Ђока протић да скупи 300, добрије и за екзерцир способније војника ис њима даиде у Београд да Чува стражу за месец дана, и онди да екзерцира своје војнике и када изиђе месец дана да скупи новак¹ и милић² 300, војника, и да иде да измени Борђа у Београду; Борђе Протић када изађе у драгачево да разпусти своје војнике да ради сваки код своје куће, а они у Београду да се екзерцирају, и тако све у напредак таковим начином дасе екзерцирају они који су у Београду, а ови који су код куће да ради сваки себи, и тако дасе мењају на месец дана, и један од њи двојице да буду свагда са својим војницима у Београду – а у време војине, један од њи двојице да буде у Београд на Стражи са целом својом / Командом и град да чува, а други да буде са целом својом Командом на војци – и тако све дапрепоручите и да закажете кметовима даје такова наредба, и све по налогу нашем да сврше

ДПК, бр. 1427, стр. 121.

Објашњења: ¹Станојловић, судија Великог суда у Београд. – ²Јокић, буљубаша Карађорђевих момака, – ³Радовановић, писар, секретар Карађорђевог.

22

10. маја 1813.

Карађорђе Правитељствујушчем совјету – упознаје их са наредбом коју је учинио у вези са драгачевским војводама

Писато Совјету за ову исту наредбу коју смо учинили с војводама драгачевским Ђоком¹ и Новаком² и Милићом³ и послали смо им копију писма војводе Антонија Пљакића, да разумеду сву наредбу коју смо учинили с драгачевским војводама, и како смо њега поставили Комендантом драгачевским, како год и карановачким, и јављено им како смо расписали војводама пограшничима да одвоје 20^{ти} брва, и да садржавају с тим Себе, Страже, добошаре и топчије, и то све с Приликом да троше, да добро штеде да им се за нуждни случај нађе, и да нетргују као штосу лани с оваком стоком трговали, и несамо од лани, него од почетка – и јављено им за наредбу, коју смо учинили са Кепићом⁴ аранбашом и са његовим друством –

ДПК, бр. 1428, стр. 121.

Објашњења: ¹Протић, – ²Бошковић, – ³Радовић, – ⁴Мијаило, хајдучки харамбаша.

23

18. маја 1813.

Карађорђе – војводи Ђоки Протићу

Писато војводи Ђоки Протићу да и он пошаље његове мајсторе и немара њиовога, са алатом да дођу у Тополу –

ДПК, бр. 1461, стр. 125.

24

19. маја 1813.

Карађорђе Правитељствујушчем совјету – јавља да ће Ђока Протић скоро доћи са Драгачевцима у Београд

Писато Совјету и јављено им каквоу смо наредбу учинили с војводама драгачевским, тако ако Ђока Протић себуде већ повлао онће скоро лоћи и измениће драгачевце, којису се у Београду на стражи застали, и тако да им закажу да се мало претерпе док они дођу.–

ДПК, бр. 1474, стр. 126.

25

30. маја 1813.

Карађорђе Правитељствујушчем совјету – обавештава о смени драгачевских војника са својим војводама у Београду, који се тамо налазе ради чувања града

Писато Совјету како походи доле у Београд Ђока Протић са своји 300. момака да град чува и да буде на екзерциру, и мисмо му све Наредбе показали и поучилига какоћесе у напредак боље владати и заповести совершивати, тако како он у Београд дође новац¹ с својим прочим даизађе у драгачево и сваки код своје куће да раде војници а кад изађе време ваде, онца Новак² са своје 300. момака даиде у Београд да буде и на Стражи и на Екзерциру а Ђорђе даизађе и такодасе све таковим начинном мењају и војнике у граду под заптом да держе, да неби којешта по граду мутили, крали и разбијали, и ако бисе који такови уватио дасе одма обеси.– /

ДПК, бр. 1483, стр. 127.

Објашњења: ¹Греба: Новак (Бошковић). Он се са својим војницима од раније налазио у Београду, па је после доласка смене, тј. Ђоке Протића са својим војницима, требало да се врати у Драгачево.

26

10. јуна 1813.

Карађорђе Новаку Бошковићу -- пише му да новац (од пореза) преда Совјету у народну касу

Писато војеводи Новаку Бошковићу да се постара и новце у касу народљу одма даположи, како наше писмо прими, другојачије данеучини и без свакога изговора да новце скупи и у Савјет у касу народљу да пошаље 4000, гроша, штоје остао дужан –

ДПК, бр. 1561, стр. 136.

27

16. јуна 1813.

Карађорђе Антонију Пљакићу – јавља да је драгачевским и другим старешинама југозападног фронта послата муниција

Писато антонију Пљакићу како смо примили три писма његова, и да смо му послали себану коју зактева од нас њему 20 товара пушачке и 4 бурета топовска и радосану¹ војеводи 8 товара пушачке а радовићу² 5 – товара а војеводи Новаку³ 5 товара пушачке а Филипу⁴ 6: товара пушачке, и послали смо му настављеније за главнокомандушушћег потврђено са оба печата и препоручено да отиде границом Свуда које је под командом његовом народ да прегна у планине и шанце да утврди – и тако да нам

за сваког јавља и да препоручи старешинама да њебану чувају – и да пошаље патос плоча 500

ДПК, бр. 1580, стр. 139.

Објашњења: ¹Јелчанин, војвода новопазарске нахије. – ²Милић, војвода драгачевски. – ³Бошковић, војвода драгачевски. – ⁴поп Филип Студеничанин, војвода.

28

16. јуна 1813.

Карађорђе пише харамбаши Келићу Мијаилу и дружини да су ослобођени одговорности

Писато Келићу и дружини његовој свидетелство с печатом да је сло(бо)дан од свакога за досадашња преступленија и нико од њи ништа да нетражи –

ДПК, бр. 1590, стр. 139.

29

23. јула 1813.

Карађорђе Антонију Пљакићу – јавља му да са војском крене ка Делиграду, а да на своме сектору остави јаке страже

Писато војеводи Антонију Пљаковичу дасе крене незадржано са војском његовом¹ на Страну делиградску, и дасе нађе око Крушевца, како ће моћи одма и на онс Турке настуити, који из Ниша к Делиград(у) прођу, а ошамо даостали само тврде страже данси могли Арнаути под крадом Пакост какову утинити.–

ДПК, бр. 1704, стр. 153.

Објашњење: ¹Део драгачевске војске која је припадала југозападном фронту био је под командом Антонија Пљакића.

НАПОМЕНЕ

1. Архив Српске академије наука у Београду, инв. бр. 1399, 1416; Лазар Арсенијевић Багалака, „Историја српског устанка”, Београд 1889, 255, 256, 973; Архив Србије, МФ – ЗТ, инв. бр. 465; Миле Недељковић, „О овом издању”, у књ. „Деловодни протокол Карађорђа Петровића”, Крагујевац–Топола 1988, 27–30.

2. Јанићије Ђурић, Гаја Паптелић, Петар Јокић, Анта Протић, „Казивања о српском устанку 1804”, Београд, 1980, 145.

3. Милутин Илић Гучанин рођен је 1739. године у Гучи. Као прота и човек у годинама, и од старе и чувене породице, прота Гучанин био је уважен и пре устанка. Предводио је Драгачевце у устанку и учествовао у многим бојевима. Одликовао се личним јунаштвом и даром старешине. У прво време био је под командом војводе Милана Обреновића, а у Драгачеву је сам управљао. Стекао је војводско звање. Њему су биле подређене остале драгачевске старешине. У време слома устанка, 1813. године,

прота Гучанин је био стар и болестан. Није се предао Турцима, већ се склањао по скровитим местима и манастирима. Умро је 14. јануара 1814. у манастиру Св. Тројици, под Овчаром, где је и сахрањен.

4. Ђорђе (Ђока) Протић, син прота Гучанина. Пошто је прота био болеснији човек и у годинама, Карађорђе је поставио Ђоку за једнога од драгачевских војвода. Звање устаничког војводе потврђено му је на скупштини народних старешина у јануару 1811. године у Београду. У току 1812. и 1813. године Карађорђе му се више пута писмима обраћао по разним питањима. Кад је избио Други српски устанак, чачански Турци га домаме у Чачак и задрже га као талога за мир у Драгачеву. Крајем маја 1815. године, при бежању од Чачка ка Сјеници, поведу га са собом и посеку на реци Вапи код Сјенице.

5. Новак Бошковић, кога су звали Новачић, родом је из Горачића. Истакао се као храбар ратник у многим бојевима са Турцима. Током устанка постао је војвода. Био је под командом прота Гучанина, а последње године устанка војводе Антонија Пљакића, тада команданта југозападнoг фронта. Историјски извори бележе да је Новак Бошковић, као истакнути ратник, био одређен да са Драгачевцима чува Београд, јер су они једно време чинили главни део посаде београдске тврђаве. Погинуо је на фронту код Делиграда 1813. године у последњој одбрани Србије.

6. Милић Радовић рођен је у Каони. Истицао се у своме крају још пре устанка. Пред буну се одметнуо у хајдуке. По избијању устанка учествовао је у борбама са Драгачевцима против Турака. Нарочито је запажен у бојевима за Београд. Постављен је за војводу над горњим делом Драгачева. Био је под командом прота Гучанина. После пропасти устанка отишао је у хајдуке. Учествовао је у Хаџи-Продановој буни 1814. Када је она угушена, пошто му Турци заробе жену и децу, предао им се. Лежао је окован у тамници у Београду, одакле се некако спасао. После Другог устанка, Милош Обреновић га постави за старешину у Драгачеву, али због наводно неке кривице ускоро нареди да га убију.

7. Милан Ђ. Милићевић, „Кнежевина Србија”, Београд, 1876, 801; Милан Д. Протић Гучанин, „Драгачево и његови славни синови”, Нипп, 1940, 85–89; Радован М. Маринковић, Томислав Протић, Јован Радовановић, „Драгачево”, Чачак – Лучани, 1981, 23–25; Новак Живковић, „Вучић Пиперин – ариљски бимбаша”, Зборник радова Народног музеја, IX, Чачак, 1978.

8. Миле Неделковић, „Србија Карађорђевог времена”, „Деловодни протокол Карађорђа Петровића”, Крагујевац – Топола, 1988, 192 (даље: ДПК).

9. Константин Ненадовић, „Живот и дела Карађорђа и његови војвода и јунака”, I, 1971, 201.

10. Љ. П. Љубишић, „Шеста година српског устанка”, Београд, 1910, 57; Драгољуб Динић, „Српска војска у доба првог устанка”, „Војноисторијски гласник”, бр. 5, 1953, 105.

11. ДПК, бр. 1447, 1448, 1474, 1483

12. Мирослав Р. Ђорђевић, „Србија у устанку 1804–1813”, Београд, 1979, 341–348; Миливоје Станковић, „Вождова војна стратегија и дипломатија”, ДПК, стр. 239–240.

13. Писмо Карађорђа Ф. И. Недоби, Велибор Берко Савић, „Карађорђе”, III, 1988, 1264.

14. ДПК, бр. 1571; Константин Ненадовић, „Карађорђе”, II, 1884, 49–50; Миливоје Станковић, н. р., 240.

15. ДПК, бр. 1474; Павле Васић, „Београд у Карађорђево доба”, Зборник Историјског музеја Србије, св. 19, Београд, 1982, 55.

16. Миливоје Станковић, н. р., 240.

17. Текст заклетве гласи: „Заклињем се именом Бога Отца и Сина и Свјатога Духа Пресвета Троице Јединог Бога и пречисте Богородице, свим Светим и Великомучеником Георгијем и частним крестом, да ми нашему Благовјерному Господару Георгију Петровићу Врховному Војду и Повелитељу Србије и Високој власти и

управљенију такођер нашим Благородним Војводам и прочим Господом капетаном и унтерофициром Вјерни и покорни бити њиовом повелењу и запрштенију сљедователно испољавати, Државу и Отечество у сваком нападаном случају заштићавати и чувати наше барјаке и топове у сваком паданију не остављати друг другу Вјерни бити и Један другог Бранити при таковом догађају службу у дану и ноћи Вјерно и сагласно обдержавати и против тога ни у како прјесије и невјерност не ступити. Тако нам Бог помогао” („Из Карађорђевог доба”, Београд, 1913. 145).

18. ДПК, бр. 1427.
19. Исто.
20. Исто, бр. 1427, 1428.
21. Исто, 1474.
22. Исто, 1483.
23. Константин Ценадовић, „Карађорђе”, I, 507–509; Вук Караџић, „Скупљени историјски и етнографски списи”, Београд, 1898. I, 119; ДПК, бр. 814, 822, 1258.
24. ДПК, бр. 1044.
25. Константин Ценадовић, н. д. I, 508; Драгољуб Џинић, н. р, 111.
26. „Историја српског народа”, V-1, Београд, 1981, 72-73; Драгољуб Џинић, н. р, 105-106; Радослав Перовић, „Први српски устанак”, I, Београд, 1978, 414.
27. ДПК, бр. 1428.
28. Татомир Вукановић, „Производне снаге у Србији у доба првог устанка”, Врањски гласник, IV, Врање, 1968, 45.
29. ДПК, бр. 960.
30. Исто, бр. 1580.
31. Исто.
32. ДПК, бр. 782, 927; Миленко Вукићевић, „Судови и њихово урђење за време устанка од 1804–1813. године”, „Полицијни гласник”, г. I, бр. 35, Београд, 1905, 340; Вук Караџић, „Историјски списи”, 83; Миле Недељковић, н. р, 197.
33. ДПК, бр. 618.
34. Кабларска села која се с леве стране Мораве граниче са Драгачевом.
35. ДПК, бр. 622.
36. Исто, 722.
37. Исто, 723.
38. Исто, 746.
39. Исто, 757.
40. Исто, бр. 758.
41. Исто, бр. 782.
42. Исто, бр. 927.
43. Исто, бр. 928.
44. Исто, бр. 754, 755.
45. Исто, бр. 755.
46. Р. Маринковић и др. „Драгачево”, 23.
47. ДПК, бр. 1183.
48. Исто, бр. 1182, 1189.
49. Исто, бр. 1184.
50. Исто, бр. 1461.
51. Др Радон Љунић, у књ. „Историја Титовог Ужица”, књ. I, Титово Ужице, 1989, 332.
52. Исто.
53. ДПК, бр. 856, 1062.
54. Исто, бр. 856.
55. Исто, 1062.
56. Исто, бр. 1426, 1428, 1590, 1695.
57. Исто, бр. 1426.

58. Исто, бр. 1695.
59. ДПК, бр. 1426.
60. Исто, бр. 1428.
61. Исто, бр. 1590.
62. Исто, бр. 1695.
63. Исто, бр. 777.
64. Исто, бр. 926.
65. Исто, бр. 759.
66. Исто, бр. 1279.
67. Исто, 1368.
68. Исто, бр. 1427, 1483.
69. Исто, бр. 1427.
70. Миливоје Станковић, н. р. 253.
71. Милан Ђ. Милићевић, „Поменик”, Београд, 1888, 73.
72. „Деловодни протокол Карађорђа Петровића 1812–1813”. Крагујевац – Топола, 1988.

HABITANTS DU DRAGATCHÉVO SUIVANT LEURS TRACES DANS LE PROTOCOLE TENU SOUS KARAGEORGES POUR LES ANNÉES 1812 ET 1813

Le protocole tenu sous le règne de Karageorges au cours des années 1812 et 1813 représente une source historique de premier ordre et un témoignage incontournable sur l'État serbe créé à la suite de la Première insurrection. Comme tel, il est important pour les recherches sur les circonstances et la vie dans la Serbie de l'époque en général mais aussi dans certaines régions serbes tout particulièrement, dont le Dragatchévo. Dans ce texte, l'auteur parle des parties du protocole qui se rapportent au Dragatchévo et à ses habitants.

Des 1138 numéros du Protocole pour les années 1812 et 1813 il y en a 24 qui concernent le Dragatchévo. Ces unités du protocole sont autant de témoignages remarquables sur la correspondance de Karageorges avec certains chefs du peuple ou organes des autorités insurrectionnelles du Dragatchévo: elles évoquent plusieurs problèmes relatifs aux événements et aux habitants de cette région au cours des dernières années de l'Insurrection. Dommage que l'on n'ait pas conservé le Protocole des années précédentes.

C'est à plusieurs reprises que Karageorges s'adresse aux chefs de l'insurrection du Dragatchévo /voivodes et chefs de villages/. Il s'agit le plus souvent de l'archiprêtre Milutin Ilitch Goutchanine, Dioka Protitch, Militch Radovitch, Novak Bochkovitch, Pétrar Païovitch. Les ordres, les commissions et les recommandations se rapportent à de nombreuses questions: exercice militaire, envoi d'un nombre de soldats du Dragatchévo à Belgrade en vue de la garde de la forteresse de Belgrade, munitions, approvisionnement de la forteresse d'Oujitzé en blé, foin et bois, envoi d'artisans à Topola, attitude à l'égard des Herzégoviniens qui se trouvent dans la région de Dragatchévo etc. Quelques unités contiennent aussi des objections adressées à certains chefs.

Dans plusieurs numéros il est question des différends au sujet desquels les parties sont invitées à s'adresser au Magistrat de Karanovatz /actuelle ville de Kraliévo/ pour les arbitrer, de la lutte contre les pilliers, du transport des accusés à Topola, de l'envoi de l'argent au gouvernement etc.

Malgré la brièveté la période qu'il embrasse, le Protocole en question est une précieuse source historique: il éclaire les divers aspects de ces années insurrectionnelles dans le Dragatchévo, évoque les vertus et les défauts de certains chefs du peuple et contribue incontestablement à une meilleure connaissance de la situation, telle qu'elle était dans la région de Dragatchévo à l'époque de la Première insurrection.

Života Marković